

Zbirke stare i rijetke građe u Europskim knjižnicama - sadržaj i uvjeti korištenja

Perasović, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:215761>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-18**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti
Sveučilišni preddiplomski studij informacijske znanosti

Iva Perasović

**Zbirke stare i rijetke građe u Europskim
knjižnicama – sadržaj i uvjeti korištenja**

Završni rad

Zadar, 2021.

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti
Sveučilišni preddiplomski studij informacijske znanosti

Zbirke stare i rijetke građe u Europskim knjižnicama – sadržaj i uvjeti korištenja

Završni rad

Student/ica:

Iva Perasović

Mentor/ica:

dr. sc. Marijana Tomić

Zadar, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Iva Perasović**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Zbirke stare i rijetke građe u europskim knjižnicama – sadržaj i uvjeti korištenja** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 1. listopada 2021.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Stare i rijetke knjige	2
3. Zbirke stare i rijetke građe.....	5
3.1. Uvjeti zaštite i korištenja starih i rijetkih knjiga	7
4. Marketing stare i rijetke knjige.....	12
5. Istraživanje promocije stare i rijetke građe u hrvatskim i inozemnim knjižnicama	15
5.1. Nacionalna i sveučilišna knjižnica	16
5.2. Gradska knjižnica Šibenik	19
5.3. Znanstvena knjižnica Zadar	20
5.4. Nacionalna knjižnica Ujedinjenog Kraljevstva.....	24
5.5. Kongresna knjižnica Sjedinjenih Američkih država.....	27
5.6. Njemačka nacionalna knjižnica.....	31
5.7. Nacionalna knjižnica Španjolske	34
6. Rasprava	36
7. Zaključak istraživanja.....	39
8. Zaključak	41
9. Literatura	43

Sažetak

U radu su se prikazale zbirke stare i rijetke građe Hrvatskih te stranih knjižnica. Cilj ovoga rada je analizirati, objasniti i prikazati promociju stare i rijetke građe u hrvatskim i inozemnim knjižnicama. Svrha rada je saznati način na koji se stara i rijetka građa prikazuje na mrežnim stranicama pojedinih knjižnica. Metodologija u ovom radu je proučavanje literature na temu promocije stare i rijetke građe na temu promocije stare i rijetke građe u knjižnicama te analiza sadržaja mrežnih stranica knjižnica, odnosno mrežnih stranica zbirki stare i rijetke građe u odabranim knjižnicama.

Ključne riječi: stara i rijetka građa, Hrvatske knjižnice, Europske knjižnice

1. Uvod

Stara i rijetka građa sve više postaje dostupna i zanimljiva širem broju korisnika i zanimanje za nju stalno se povećava pa tako rastu i naporu knjižničara da na što bolji način uspiju približiti tu građu korisnicima. Nove tehnologije doprinijele su lakšem pristupu građi, budući da je dosta zbirki i zapisa digitalizirano. U radu će se opisati pojam stara i rijetka knjiga, na koji se način formiraju zbirke stare i rijetke građe. Prikazati će se oblici promocije stare i rijetke građe koje knjižnice na svojim mrežnim stranicama omogućuju korisnicima.

Prema kriteriju veličine i važnosti knjižnice te veličini i vrijednosti njihovih zbirki stare i rijetke knjige, za potrebe ovog istraživanja u ovom radu izdvojene su sljedeće knjižnice:

- Hrvatske knjižnice – Nacionalna i sveučilišna, Znanstvena knjižnica u Zadru, Gradska knjižnica Šibenik
- Strane knjižnice - Nacionalna knjižnica Ujedinjenog kraljevstva, Kongresna knjižnica Sjedinjenih Američkih Država, Njemačka nacionalna knjižnica, Nacionalna knjižnica Španjolske

Cilj ovoga rada je analizirati, objasniti i prikazati promociju stare i rijetke građe u hrvatskim i inozemnim knjižnicama. Svrha rada je saznati način na koji se stara i rijetka građa prikazuje na mrežnim stranicama pojedinih knjižnica. Metodologija u ovom radu je proučavanje literature na temu promocije stare i rijetke građe na temu promocije stare i rijetke građe u knjižnicama te analiza sadržaja mrežnih stranica knjižnica, odnosno mrežnih stranica zbirki stare i rijetke građe u odabranim knjižnicama.

2. Stare i rijetke knjige

Stare i rijetke knjige vrlo su važne jer čine ostavštinu prošlih generacija, dio povijesti zabilježen kako bi se očuvao i bio nasljeđe budućim generacijama. Po definiciji stara je knjiga nastala u razdoblju od izuma tiskarskog stroja u 15. stoljeću (1455. godine) pa sve do 19. stoljeća. Međutim gornja granica za svaku je europsku zemlju različita te se kreće od 1830. do 1850. te ovisi o tome kada je ručno tiskanje zamijenjeno strojnim u pojedinoj zemlji. Najstarije tiskane knjige nazivaju se inkunabule i cinquecentine. (Katić 2007) Nastale u razdoblju od izuma tiskarskog stroja 1455. godine do 1500. godine inkunabule su posebne po tome što su tiskari nastojali u što većoj mjeri kopirati rukopisne knjige: formu, materijal, metode uveza, oblik slova, način predstavljanja teksta, iluminacije i ilustracije. Ta su materijalna obilježja zadržana sve do početka 16. stoljeća dok tiskari nisu postupno u renesansnom duhu postali slobodniji i odlučniji okušati se u nekim racionalnijim rješenjima. Zbog toga knjiga 16. stoljeća dobiva pravu naslovnu stranicu, na posebnom listu na početku knjige, na kojoj se nalaze svi podaci o piscu, naslovu, impresumu i godini tiskanja. Taj oblik označavanja naslovne stranice zadržao se do danas i to možemo utvrditi otvaranjem bilo koje knjige koja nam se nađe pri ruci. Među ostalim vidljivim promjenama su i tiskarski znak na naslovnoj stranici sadržajno i umjetnički bogatiji i pojavljuje se sve do danas prilagođavajući se različitim stilovima pojedinih razdoblja, paginacija koja olakšava upotrebu knjige, ilustracije u drvorezu se zamjenjuju bakrorezom što knjizi daje raskošniji izgled. Također se događaju promjene samog papira na kojem se knjiga tiska, koristi se tanji papir koji sadrži vodene znakove ili filigrane (zaštitni znakovi pojedinih tvornica papira) čija je važnost u datiranju knjiga na kojima se iz različitih razloga ne nalaze podaci o godini izdanja, te određivanju originalnog bibliografskog formata. Još jedna promjena je i uvez knjige koji je bio nasljeđe inkunabula, teških drvenih korica, djelomično ili u cijelosti presvučen kožom, u 16. stoljeću sve se više upotrebljavaju korice od kartona ili ljepenke također presvučeni kožom, ali sada bijelom i time knjiga postaje lakša, praktičnija za prenošenje ili drugo rukovanje. (Katić 2007)

Sadržaj inkunabula većinom se odnosi na teološku literaturu i razna srednjovjekovna književna djela, pogotovo u europskim zemljama Španjolskoj, Njemačkoj i Engleskoj. Međutim u Italiji se, bez obzira na katoličanstvo, u većoj mjeri izdaju i djela klasičnih pisaca, te pravna djela, znanstvena i djela humanističkih pisaca. Za razliku od inkunabula, cinquecentine daju uvid u suvremene događaje i stvarnost 16. stoljeća, kao na primjer: otkrića i istraživanje novih dijelova planeta koji su potakli stvaranje zemljopisne i putopisne

literature, atlasa; ilustrirana djela, o običajima i nošnjama novootkrivenog svijeta i slično. (Katić 2007)

Stara i rijetka knjižnična građa vrlo je raznovrsna, njena najčešća podjela je u četiri skupine:

1. rukopisi
2. tiskane knjige (tu spadaju i grafike i muzikalije)
3. periodički tisak
4. ostala knjižnična građa. (Jurić 1993)

Kompleksan je posao utvrditi koje knjige izdvojiti i čuvati u zbirkaama stare i rijetke građe. Zbog toga postoji čitav niz različitih elemenata po kojima se knjige vrednuju, a talijanski knjižničar Giuseppe Fumagalli iznosi 25 kategorija knjiga koje po njemu spadaju u zbirke vrijednosti. (Jurić 1993) Neke od važnijih Fumagallievih kategorija vrednovanja knjiga su:

- 1) autor knjige (tko je bio autor, kakva je bila njegova uloga u povijesti književnosti, znanosti i sl.)
- 2) sadržaj knjige (tema djela, koliko je važna, je li aktualna)
- 3) izdanje knjige (je li prvo izdanje, je li skupocjeno i luksuzno i sl.)
- 4) tko je tiskar knjige (je li tiskar poznat, cijenjen, kako je izrađena knjiga, materijal i postupci tiskanja)
- 5) značenje djela za domaću ili svjetsku kulturu
- 6) vrijeme nastanka knjige (starost)
- 7) fizičke osobine knjige (ilustracije, uvez, sačuvanost primjerka, bilješke)
- 8) porijeklo primjerka (tko mu je bio prijašnji vlasnik ili vlasnici, je li vezan za neki povijesni događaj)
- 9) broj sačuvanih primjeraka (rijetkost knjige)

To bi bila objektivna mjerila vrijednosti knjiga, ali postoje i subjektivna mjerila koja daju posebnu vrijednost jer neki primjerak može više značiti nekoj osobi ili ustanovi, tj. ima sentimentalnu vrijednost.

Sve knjige čak i one neugledne i malih formata imaju svoju određenu vrijednost (poučnu, znanstvenu, umjetničku itd.), također služe kao svjedočanstvo mjesta i vremena u kojima su nastale. Stare knjige, samo im ime kaže, nastale su u prošlosti, a rijetke su one od kojih nije preostao velik broj primjeraka. Kod rukopisa starim se smatraju svi nastali do 15. stoljeća, a oni pisani do 10. stoljeća smatraju se najvećim rijetkostima. (Jurić 1993) Također svaki se rukopis smatra unikatom, jer koliko god bili slični ne postoje dva ista rukopisa. Osim rukopisa

u zbirke stare i rijetke građe ubrajaju se i tiskane knjige nastale sredinom 15. stoljeća nazvane inkunabulama. One su najčešće i rijetke knjige, s obzirom na svoju starost i male naklade u kojima su izdavane. Nakon inkunabula dolaze knjige 16. stoljeća nazvane postinkunabulama, pa knjige 17., 18. I 19. stoljeća sve do danas. Brojne knjige tih stoljeća su prorijeđene različitim utjecajima kroz vrijeme te se tretiraju kao rijetke knjige. Kako bi se takve knjige zaštitile preporučuje se izdvajanje i posebno popisivanje svih knjiga do i uključujući 16. stoljeće. (Jurić 1993) Knjige mogu postati rijetke iz više razloga:

- Knjiga je izdana u ograničenoj nakladi
- Ako je pisac povukao i dao uništiti svoje djelo
- Ako je neka vlast zaplijenila, spalila i uništila za nju nepoželjnu publikaciju (cenzura)
- Zbog elementarnih nepogoda (požari, poplave, ali i nepažnja i nebriga)
- Istrošenost primjeraka zbog velikog interesa i čitanja – događa se rijetko

Poseban su slučaj popularne publikacije tzv. dnevni tisak koji se zbog neprikladnog čuvanja i nepažnje brzo uništi i nakon kraćeg vremena postaje nemoguće pronaći komplete izdanja, a upravo su ta izdanja izvor informacija o životu, mjestu i vremenu u kojem su nastali.

3. Zbirke stare i rijetke građe

Zbirke stare i rijetke građe sadrže građu koja se zbog svoje starosti, rijetkosti, tržišne vrijednosti, teme, stanja i formata odvađa od građe koja cirkulira i koja je dostupna na policama, te se brižno čuva u prostorima prilagođenima takvoj građi. Te zbirke osim knjiga, rukopisa i dokumenata uključuju i mape, igre, umjetnička djela, materijale i slično što je prikupljeno zajedno s knjigama, rukopisima i dokumentima namjenske zbirke. Ovim se zbirka za razliku od ostale građe ne može pristupiti bez registracije, prati se tko koristi te materijale i ti podaci se čuvaju kao mjera sigurnosti. Pri rukovanju građom iz takvih zbirki nije dopušteno koristiti kemijske olovke, konzumirati hranu i piće kako ne bi došli u kontakt s građom, niti unositi kapute, torbe u nekim slučajevima i mape i bilježnice sve u svrhu sprječavanja krađe. Ipak korisnicima je dozvoljeno koristiti olovke, papir za bilješke ili prijenosna računala pri korištenju zbirki. Kako bi se uvezi korištenih knjiga zaštitili korisnici dobiju podupirače za knjige kao i lagane utege koji pomažu u održavanju knjiga otvorenima i kako se ne bi naslanjali na njih. Međutim bijele pamučne rukavice nisu više u upotrebi, osim ako se ne rukuje fotografijama, jer mogu uzrokovati kidanje papira. (Thomas 2018)

Zbirke stare i rijetke građe razlikuju se po veličinama, budžetu, osnovi i fokusu pa variraju od malih zbirki zavičajne građe u maloj gradskoj knjižnici preko velikih arhiva, muzeja do sveučilišnih zbirki na primjer Knjižnica Beinecke na sveučilištu Yale, Odjel rijetkih knjiga u Kongresnoj knjižnici, knjižnica Houghton na sveučilištu Harvard, knjižnica Newberry u Chicagu.

Zbirke stare i rijetke građe formiraju se u svakoj ustanovi različito, međutim sve one dijele slične parametre po kojima se određuje pripada li neka građa tim zbirka. Pa se tako u te zbirke uključuju knjige po:

- Starosti – stare knjige čine temelj zbirki stare i rijetke građe, i čine ih knjige objavljene do 1800. godine
- Rijetkosti – logično je u zbirke stare i rijetke građe uvrstiti i onu građu koja je unikatna ili postoji samo nekoliko primjeraka određene publikacije za razliku od materijala koji se proizvode svakodnevno u velikom broju kao što su to novine, časopisi, knjige u mekom uvezu.

- Podrijetlu – tiče se povijesti i važnosti prethodnog vlasnika knjige, i što je vlasnik poznatiji to je i vrijednost knjige veća, međutim za neke se knjige ne može utvrditi direktno vlasništvo, a neke su i ukradene pa preprodavane, pa bi se moglo desiti da se tijekom aukcije ili preprodaje jave legitimni prethodni vlasnici, što nije rijetkost
- Tržišnoj vrijednosti - materijali koji imaju značajnu tržišnu vrijednost pohranjuju se u te zbirke kako bi ih se zaštitilo od krađe. Koliko će neka knjiga vrijediti određuje se po njenom fizičkom stanju i potražnji za istom. Cijena također varira i zbog nekih drugih parametara kao što su: prethodni vlasnik, potpis autora, sam način prodaje (antikvarijati, aukcije ili prodajom preko weba).
- Temi – mnoge su specijalne zbirke nastale okupljene oko neke teme ili grupe tema što varira od knjižnice do knjižnice. Odabrana tema može biti određeni autor(i) kao npr. Marko Marulić, organizacije npr. Crkva, vrsta djela npr. razglednice ili vezana za sadržaj samog djela npr. umjetnost. Također u zbirkama se čuvaju kontroverzni materijali da bi se zaštitili od krađe i uništavanja od strane čitatelja koji se ne slažu s njihovim sadržajem.
- Stanju – uključivanje krhke građe u zbirke starih i rijetkih knjiga učinkovit je način da im se produži vijek trajanja. Prekomjerno krhki, lomljivi predmeti zahtijevaju dodatna ograničenja pa čak i to da se koriste samo njihove kopije ili elektronički zapis. Ipak knjige se mogu, zahvaljujući konzervatorima, dovesti u bolje stanje.
- Formatu – materijali koji nisu u knjižnom formatu zahtijevaju posebno rukovanje i pohranu kao npr. dokumenti, rukopisi, mape audiovizualni materijali, knjige s pokretnim dijelovima, ilustracije i slično. (Thomas 2018)

3.1. Uvjeti zaštite i korištenja starih i rijetkih knjiga

Kako bi se zaštitile zbirke stare i rijetke građe presudno je da osoblje koje upravlja tim zbirkama bude dovoljno obrazovano i svjesno potencijala koji neka knjiga ima. Isto to osoblje ima zahtjevnu ulogu kada moraju objasniti korisnicima da korištenje zbirke stare i rijetke građe ima svoje protokole i procedure koje se moraju striktno poštivati kako bi se zaštitile zbirke. Također je važno poznavati terminologiju:

- Čuvanje – uključuje razmatranje menadžmenta i financija, također skladištenje i odredbe o smještaju, broj zaposlenih, politike, tehnike i metode uključene u očuvanje knjižnične građe i informacija koje ona sadrži
- Očuvanje – je način na koji se postupa sa oštećenim materijalima. Odnosi se na specifične tretmane i tehnike koje se koriste da bi se zaštitila građa od propadanja
- Restauracija – označava tehnike koje se koriste kako bi se rekonstruirala do te mjere da se vrati u svoje originalno stanje koliko je to moguće. (Cullingford 2011, 1)

Zbirke starih i rijetkih knjiga sadrže materijale od 3. st. pr. Kr., uključujući glinene pločice, papirus, bambus, koru, kosti i palmino lišće, uz bok najfinijem pergamentu i drugim životinjskim proizvodima, papir, fotografije, audio zapise i drugu audio-vizualnu građu i povećanje materijala u digitalnom formatu. Ono što je najvažnije je kemijska stabilnost materijala:

- Kemijski stabilni – ako ih se pravilno skladišti mogu preživjeti neodređeno
- Kemijski nestabilni – i uz najbolje čuvanje kroz neko vrijeme propadaju (Cullingford 2011, 2)

Vrlo je važno znati i kako svjetlost utječe na zbirke stare i rijetke građe. Izloženost svjetlu ubrzava propadanje materijala. Tako da bi te zbirke morale biti što manje izložene svjetlu i preporuča se za:

- UV svjetlost – ne koristiti
- Vidljiva svjetlost – ne može se ne koristiti jer osoblje i korisnici moraju vidjeti materijale, ali mora biti kontrolirana
- Prirodno svjetlo – osobito direktna sunčeva svjetlost više je štetna od umjetnog osvjetljenja i morala bi se izbjeći u skladištima. Međutim prirodna svjetlost poželjna je u prostorima korištenja građe jer stvara ugodno okruženje za ljude

Temperatura također ima veliki utjecaj na zbirke pa se mora paziti na:

- Vrućinu – kao i svjetlost, ubrzava proces propadanja materijala
- Visoka relativna vlažnost zraka – potiče kemijske reakcije, rast plijesni i prisutnost kukaca
- Niska relativna vlažnost zraka – isušuje papir, pergament i ostale materijale i oni postaju krhki
- Variranje temperature – uzrokuje da se materijali šire pa skupljaju jer upijaju pa puštaju vlagu, što potiče uništavanje i uzrokuje fizičku štetu.

Idealna temperatura je između 13 i 16 stupnjeva Celzijevih, a relativna vlažnost bi trebala biti između 45% i 60% sa mogućnošću odstupanja, sa svake strane, 5%. (Cullingford 2011, 4)

Mnogo je načina kako se može zaštititi i unaprijediti skladištenje zbirki, neki od njih su:

1. Cirkulacija zraka – važna, da se spriječi stvaranje plijesni, police ne bi smjele doticati zid, a građa unutar ormarića ne bi smjela doticati stražnji zid
2. Raspored policama – trebala bi se izbjeći mehanička šteta, na primjer građa se može srušiti na policama koje su prepunjene. Građa ne bi smjela stršati izvan policama, pogotovo na onim policama koje se mogu pomicati i gdje se građa može lako oštetiti.
3. Knjige – velike, teške knjige bi trebale biti polegnute. Podupirači za knjige bi se trebali koristiti kada police nisu pune, ali njihov dizajn mora biti takav da ne oštećuje knjige.
4. Materijali korišteni u zbirkama – moraju biti arhivski kvalitetni (dizajnirani da minimaliziraju kemijska ili fizička oštećenja).
5. Mjesta skladištenja i same zbirke moraju biti čiste – ovo minimalizira mogućnost pojave štetočina, plijesni i štetu od prašine.
6. Vrste policama – mogu biti metalne ili drvene, pomične i nepomične. Drvene su lakše zapaljive i sklone stvaranju plinova, ali metalne mogu zahrđati ili oštetiti zbirke oštrim rubovima. Pomične police omogućuju više prostora za razliku od nepomičnih, ali ako su loše montirane ili održavane mogu prouzročiti probleme u sigurnosti ili dostupnosti. (Cullingford 2011, 9)

Restauracija materijala odnosi se na tretiranje pojedine jedinice građe u skladu s povijesnom cjelovitosti strukture. Restauratori mogu koristiti kemijske ili fizičke načine restauriranja, a neki od njih su:

- a) Površinsko čišćenje stranica knjige – nježno uklanjanje zemlje, prašine i plijesni

- b) Uklanjanje starih popravaka i traka – koristeći vodu, vlagu, paru ili otapalo po potrebi
- c) Pranje stranica knjige
- d) Otkiseljavanje stranica knjiga – neutraliziranje kiselina
- e) Krpljenje, punjenje i čuvanje stranica knjiga – iskidane stranice mogu biti krpljene japanskim papirom ili nekim drugim prigodnim papirom
- f) Šivanje stranica knjiga
- g) Ponovno vezivanje izgubljenih ili odvojenih daski ili hrbata knjige
- h) Ponovno vezivanje ako nedostaje originalni dio ili ako je previše oštećen koriste se strukture ovisno o karakteru knjige
- i) Kutije – postoje različite vrste kutija koje pomažu u očuvanju građe (Cullingford 2011, 15)

Korisnike možemo podijeliti u dvije grupe:

1. Unutarnji – za članove organizacija, osoblje, studente, znanstvenike, profesore i sl.
2. Vanjski – (šira javnost), zanimaju ih zbirke zbog osobnih razloga, hobija i sl., žele udaljen ili virtualan pristup, ali kada posjećuju zbirke trebaju više vremena za korištenje zbirke pa im odgovara da je pristup zbirkama omogućen što više sati

Naravno pojedinac u različitim razdobljima svog života može biti i unutarnji i vanjski korisnik.

Neki od najčešćih grupa korisnika zbirke stare i rijetke građe su:

- a) Akademsko osoblje
- b) Studenti
- c) Marketinško osoblje
- d) Kreativni ljudi koji traže inspiraciju
- e) Ljudi koji istražuju povijest svoje obitelji
- f) Lokalni povjesničari
- g) Ostale knjižnice, muzeji i arhivi
- h) Turisti i ostali ljudi koji žele istraživati u slobodno vrijeme (Cullingford 2011, 110)

Kao i sa podjelom na vanjske i unutarnje korisnike i ovi korisnici u različitim razdobljima svog života mogu biti u različitim grupama i imati različite potrebe.

Korisnici ovih zbirki razlikuju se po:

- Motivaciji za korištenje zbirke
- Iskustvu u korištenju tih i sličnih usluga

- Vrednovanju istraživačkog procesa
- Vremenskom okviru u kojem trebaju odgovor
- Odnosu koji će imati sa službom, od dolaska samo jedan put pa sve do doživotnog angažmana
- Emocionalne vezanosti za zbirke
- Razine vještine korištenja zbirke, njihove tehnike istraživanja, informacijske vještine

Na primjer akademski korisnici su spremni i voljni koristiti zbirke osobno te će provesti vrijeme na to jer im je to posao, a najčešće i zadovoljstvo. Za razliku od njih, korisnici medija znaju što žele, trebaju to odmah, nemaju želju posjetiti zbirke i za njih bi idealno bilo da osoblje riješi njihov problem.

Zbog spomenutih različitosti često dolazi i do problematičnih situacija kao na primjer:

1. Suprotni zahtjevi – ponekad nije moguće zadovoljiti upite korisnika, može doći i do konflikata, tada se osoblje treba fokusirati na većinske korisnike, a ostalima pomoći koliko su u mogućnosti
2. Neusklađena očekivanja – korisnici mogu imati nerealna očekivanja, najviše zbog toga što se nikad prije nisu susreli sa zbirka stare i rijetke građe i zakazivanje vremena korištenja zbirke i duže čekanje na uslugu. Korisnicima tada treba objasniti što mogu očekivati.
3. Pravila i propisi – pravila oko toga što se smije, a što ne smije unositi, raditi i kako se treba pristupati zbirka stare i rijetke građe, vrlo su restriktivna. Do problema dolazi kada osoblje ne primjenjuje pravila na različite načine, a ona moraju biti vrlo jasna, poštena i da osoblje jasno da do znanja korisnicima što je dopušteno, a što nije.
4. Ljudski problemi – zbirke stare i rijetke građe privlače različite tipove ljudi, nerijetko i entuzijaste, ekscentrike i ljude koji su usamljeni i žele pričati s nekim. Osoblje bi trebalo biti tolerantno i prihvatiti ljude, a ako je moguće pokušati prilagoditi njihovo ponašanje. Osoblju bi trebalo omogućiti da pohađa radionice kako se nositi s zahtjevnim korisnicima. (Cullingford 2011, 111)

Upiti korisnika mogu doći preko elektroničke pošte, telefona, pisma ili osobno. Ako je knjižnica aktivna na društvenim mrežama upiti mogu doći i preko njih. Na upite može biti odgovoreno nakon par minuta, ili može uključivati vezu između korisnika, zbirke i osoblja kroz godine.

Tradicionalan način pristupa staroj i rijetkoj građi je korištenje sobe za čitanje ili sobe za istraživanje u kojoj osoblje nadzire korištenje materijala i osigurava da se poštuju sva pravila

te pomažu korisnicima. Zbog očuvanja i sigurnosnih razloga idealno bi bilo da se fizičke zbirke čuvaju drugdje i da se donose korisnicima. Međutim neke sobe za čitanje sadrže zbirke, tamo gdje nema dovoljno prostora, a može postojati i više soba za čitanje.

Takve sobe moraju biti:

1. Dobro osvijetljene prirodnim svjetlom – omogućava čitatelju da vidi bez da mu se vid magli, međutim direktna sunčeva svjetlost nije poželjna ni za zbirke ni za sam rad korisnika
2. Stolice i stolovi – treba voditi računa o prikladnoj veličini i obliku prigodnima za pregledavanje zbirke
3. Usluge za prijenosno računalo
4. Katalozi, bibliografije
5. Audiovizualna oprema ako je potrebna
6. Oprema koja omogućuje dobro rukovanje građom kao što su utezi, podupirači knjiga i olovke

Također bi bilo korisno ponuditi neke informacije kao što su:

1. Prijevoz – javni prijevoz tj. najbliža stanica autobusa, vlaka, informacije o taxi prijevozu, o parkingu, trebaju li dozvole za ulaz na parking, kakav je pristup, postoje li neke barijere
2. Dolazak korisnika – gdje se trebaju javiti i tko će ih usmjeriti prema zbirci, važni su znakovi
3. Osobne stvari – zbog sigurnosnih razloga većinom je omogućeno korisnicima da svoje stvari ostave u ormarićima
4. Orijehtacija – trebaju biti objašnjena pravila, označeni izlazi u slučaju požara, oznake za wc
5. Informacije o tome gdje u blizini korisnici mogu kupiti hranu i gdje je dozvoljeno konzumirati hranu

Korisnici trebaju upute prije dolaska, tijekom posjeta i nakon korištenja zbirke. Te upute mogu biti ponuđene preko videa, virtualnog obilaska ili vrlo detaljnih uputa na mrežnim stranicama. (Cullingford 2011, 112)

4. Marketing stare i rijetke knjige

Zbirke stare i rijetke građe korisnicima mogu nuditi:

1. Zbirke – knjižnice nemaju veliku kontrolu kakve će zbirke imati jer to ovisi o tome što su naslijedile, a nabavljanje nove građe nije jednostavno, međutim postojeće se zbirke mogu prilagoditi kako bi se predstavile korisnicima
2. Usluge – neki korisnici koriste zbirke neovisno o kvaliteti usluga jer im je potreban pristup određenoj građi. Međutim oni koji nisu zadovoljni uslugom mogu se odlučiti otići drugdje.
3. Stručnost – samo osoblje daje na važnosti zbirkama kada povezuju zbirke, njihove priče i korisnike
4. Poruke – potrebno je sa rečenicom ili dvije objasniti zbirke novim posjetiteljima

(Cullingford 2011, 128)

Knjižničari moraju pronaći način na koji će predstaviti određenu građu ili zbirku kako bi se korisnici povezali s njom, kao npr.:

- „Blaga“
Ovaj pristup prikazuje ključnu građu u zbirkama: vizualni prikaz, povijesnu važnost ili povezanost s nekim poznatim osobama. Idealno bi takva građa bila stavljena u kontekst i njeno bi značenje bilo objašnjeno.
- Rekordi
U ljudskoj je prirodi da ju privlače ekstremi, a u Zbirkama stare i rijetke građe mnogo je takvih: najstarije, najveće, najmanje, najskuplje, prve, posljednje itd.
- Događanja i ostali ključni datumi
Marketing Zbirki stare i rijetke građe često se temelji na događanjima i ključnim datumima kao što su:
 - Godišnjice – pogodne za veće izložbe i programe i suradnje. Mogu biti lokalne (vezane za samu knjižnicu) i nacionalne ili internacionalne (datumi od povijesne važnosti koje se mogu organizirati s partnerima)
 - Povijesni dani i mjeseci – npr. Dan žena, mjesec knjige i sl.
 - Kampanje za podizanje svjesnosti – temeljene na knjižnicama, arhivima ili povijesti

- Trenutna događanja koja se mogu vezati za prošlost npr. kraljevsko vjenčanje 2011. pa se mogu izložiti vezane zbirke

- Priče i ljudi

Zbirke stare i rijetke građe vezane su za ljude koji su napisali, napravili ili posjedovali građu. Njihove priče mogu stvoriti mnoge marketinške prilike. Knjižničari mogu napisati biografije ili ispričati priče o pojedinim događajima. To može potaknuti i druge ljude da ispričaju svoje priče što može obogatiti zbirke.

- Zanimljivosti

Korisnici su često zaintrigirani što bizarnijom građom. (Cullingford 2011, 129)

Promocija kroz medije

Novine i mediji emitiranja dohvaćaju široku publiku i često objavljuju priče vezane za baštinu i obrazovanje, tako da imaju veliku ulogu u promoviranju Zbirke stare i rijetke građe. Tipične priče su: pronalazak važne građe koja je bila do sada skrivena ili izgubljena, otvaranje skrivenih zbirki, krađe ili druga šteta, prodaja rijetkih knjiga, nove knjige posebno ako uključuju poznate osobe, velike količine novca ili recenzije i članke temeljene na velikim izložbama.

Međutim postoje i rizici takvih medijskih promocija a to su:

1. Negativan publicitet – priče o krađama, prodaja itd. imaju loš odraz na knjižnicu. Međutim ako se greška dogodila davno i ako je učinjeno sve da se ispravi onda negativan publicitet može donijeti i neke koristi.
2. Etika – stvarne priče mnogo su kompleksnije od onoga što može biti predstavljeno u medijima. Knjižničari moraju predstaviti priče što točnije.
3. Dugoročni efekti – prije je bilo jednostavno zaboraviti loše vijesti, ali danas priče ostaju na mreži i čitane su od strane cijelog svijeta, međutim odgovorni mediji će ispraviti pogreške koje se mogu dogoditi.
4. Kontradiktorni pristup – iako će većina vijesti vezanih za zbirke biti pozitivna može se dogoditi da pri intervjuiranju dvaju neistomišljenika dođe do kontroverznih situacija. (Cullingford 2011, 132)

Također korisni mogu biti savjeti za društvene mreže:

- Bolji je manje formalan ton

- Poželjno je eksperimentirati i probati nove stvari, nema ograničenja
- Treba biti uljudan, uzvratiti praćenje, zahvaliti
- Treba dijeliti, ako pronađemo nešto zanimljivo da to vide i drugi
- Treba učiti od drugih koji imaju više iskustva (Cullingford 2011, 135)

Važne su i izložbe koje omogućuju većem broju ljudi da se susretnu s Zbirkama stare i rijetke građe. Mnoge zbirke imaju prostor za izložbe, također se može koristiti vanjski prostor. Moguće je i organizirati izložbe na mrežnim stranicama što povećava publiku, može se izlagati na dulje vremena, ali postoje neke stvari na koje se mora obratiti pažnja kako bi one bile uspješne:

1. Kontekst – posjetitelj fizičkih izložbi vide izložbu kao cjelinu, međutim posjetitelj koji izložbu gleda preko mrežnih stranica trebati će malo više objašnjenja za svaki objekt kako bi razumio cjelinu
2. Opseg – izložbe na mrežnim stranicama mogu imati poveznice do kataloga, web stranica ili bilo kojeg drugog izvora koji će rasvijetliti priču o izložbi.
3. Vrijeme – za razliku od fizičkih, izložbe na mrežnim stranicama mogu trajati neodređeno vrijeme, ali treba voditi računa da nema nikakvih problema za pristup istima (Cullingford 2011, 136)

Kako bi se dobile informacije od korisnika potrebno je:

1. Promatrati – gledajući kako ljudi koriste usluge, na primjer koliko vremena provode na mrežnim stranicama, kako se ponašaju na izložbama ili u prostorima za čitanje
2. Koristiti ankete i upitnike – moraju biti dobro dizajnirani kako bi se dobile korisne informacije. Mogu biti u fizičkom obliku, ali također i na mrežnim stranicama. Mogu se postavljati pitanja na koja se odgovara sa da i ne, može postojati raspon mogućnosti ili prazno mjesto za upisivanje.
3. Koristiti fokus grupe – male grupe koje izmjenjuju ideje ili provode aktivnosti, dok ih se promatra i snima. One su korisne kako bi se iznijeli kompleksni osjećaji i ideje koje ankete i upitnici ne mogu prikazati ili da se vidi kako ljudi koriste određenu tehnologiju. (Cullingford 2011, 140)

5. Istraživanje promocije stare i rijetke građe u hrvatskim i inozemnim knjižnicama

Cilj ovoga rada je analizirati, objasniti i prikazati promociju stare i rijetke građe u hrvatskim i inozemnim knjižnicama. Svrha rada je saznati način na koji se stara i rijetka građa prikazuje na mrežnim stranicama pojedinih knjižnica. Metodologija u ovom radu je proučavanje literature na temu promocije stare i rijetke građe te analiza sadržaja mrežnih stranica knjižnica, odnosno mrežnih stranica zbirke stare i rijetke građe u odabranim knjižnicama.

Istraživačka pitanja:

1. Na koji je način prikazana stara i rijetka građa na mrežnim stranicama knjižnica?
2. Jesu li zbirke stare i rijetke građe u velikoj mjeri digitalizirane?
3. Jesu li u knjižnicama zastupljene virtualne izložbe?
4. Objavljuju li se na mrežnim stranicama knjižnica informacije o načinu i uvjetima korištenja stare i rijetke građe?

Istraživački korpus

Istraživački korpus sastoji se od sedam knjižnica odabranih na temelju kriterija veličine i važnosti knjižnice, odnosno veličine i vrijednosti zbirke stare i rijetke građe koju knjižnice posjeduju. Na taj su način za ovo istraživanje odabrane one knjižnice koje imaju reprezentativne zbirke stare i rijetke građe te na taj način predstavljaju dobar uzorak za istraživanje načina na koji se promoviraju informacije o takvim zbirkama i njihovu korištenju.

5.1. Nacionalna i sveučilišna knjižnica

Nacionalna i sveučilišna knjižnica Hrvatske nalazi se u glavnom gradu Zagrebu i prostire se na više od 36 000 metara kvadratnih. Početak izgradnje fonda današnje knjižnice seže u davnu 1607. kada su se isusovci smjestili na Gradec, 1611. upisuju se prve knjige. Kroz povijest često se seli zbog povećanja broja građe, a današnja zgrada svečano je otvorena 28.5.1995. godine. Nacionalna i sveučilišna knjižnica prikuplja i čuva pisano i tiskano kulturno dobro Hrvatske, oslanjajući se na obvezni primjerak koji se prikuplja:

- ako je autor Hrvat (neovisno o mjestu izdavanja i jeziku)
- ako je napisana hrvatskim jezikom (neovisno o mjestu izdavanja/tiskanja i nacionalnosti autora)
- inozemna literatura ako je o Hrvatskoj i Hrvatima

Ukupni fond Knjižnice broji približno 3,5 milijuna jedinica različite vrste građe. Među njima izdvajaju se zbirke građe posebne vrste, a to su:

- a. Zbirka rukopisa i starih knjiga
- b. Grafička zbirka
- c. Zbirka zemljopisnih karata i atlasa
- d. Zbirka muzikalija i audio materijala (Nacionalna i sveučilišna knjižnica. n.d.)

Zbirka rukopisa i starih knjiga postoji od 1894. godine kao poseban odjel. U njoj se prikupljaju i čuvaju kodeksi, rukopisi i rukopisne ostavštine značajnih pojedinaca i ustanova, arhivski fondovi pravnih osoba koje su djelovale u duljem razdoblju i manje rukopisne zbirke

oblikovane prema zemljopisnom, povijesnom ili nekom drugom kriteriju. Prikupljaju se stare i rijetke knjige koje su tiskane od početaka europskog tiskarstva do 1835. U iznimnim slučajevima u zbirku starih i rijetkih knjiga mogu se uvrstiti i knjige tiskane i nakon 1835. (bibliofilska izdanja, rukopisna posveta na primjerku, mali broj objavljenih primjeraka itd.).

Od osobito vrijedne građe možemo izdvojiti:

- Rukopisi - Vinodolski zakon (prijepis na pergameni, početak 16. st.), Istarski razvod (prijepis na papiru iz 16. st.), Poljički statut (papir, 17. st.), izvorni rukopis epa Smrt Smail-age Čengića, te brojni prijepisi Gundulićeva djela Osman
- Rukopisne ostavštine – Ljudevita Gaja, Miroslava Krležu, obitelji Brlić i Mažuranić i mnogih drugih
- Stare knjige – Misal po zakonu rimskoga dvora (1483.), te djela Marina Držića, Ivana Gundulića, Hanibala Lucića, Marka Marulića, Fausta Vrančića i mnogih drugih (Nacionalna i sveučilišna knjižnica. n.d.)

Također su dostupni abecedni katalozi rukopisa, knjiga i periodike te predmetni katalog rukopisa te posebni katalozi izrađeni za knjižnične zbirke obitelji Zrinski i obitelji Kušević te za orijentalnu zbirku obitelji Muhibić, pohranjene u Zbirci rukopisa. Pretraživanje je moguće u digitaliziranim katalozima te online katalogu.

Mogućnost korištenja građe iz Zbirke rukopisa i starih knjiga je samo u čitaonici Zbirke uz prethodnu najavu u redovito radno vrijeme. Priručna zbirka dostupna u čitaonici može se koristiti bez najave. Kako bi se snimala ili izradila preslika građe Zbirke rukopisa i starih knjiga dostupan je online obrazac koji se popuni i preda kako bi se realizirao zahtjev. (Nacionalna i sveučilišna knjižnica. n.d.)

Preko mrežnih stranica Nacionalne i sveučilišne knjižnice omogućen je i pristup različitim portalima na kojima je dostupna digitalizirana građa:

1. Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu – dostupna je digitalizirana građa iz Zbirke rukopisa i starih knjiga
2. Hrvatska glagoljica – dostupna je digitalizirana građa iz Zbirke rukopisa i starih knjiga
3. Rukopisi i Pisma – dostupni su pojedinačni rukopisi
4. Digitalizirana građa inozemnih ustanova – dostupni su digitalizirani glagoljski kodeksi iz inozemnih ustanova

Također postoje i zbirke:

1. Digitalna zbirka Mažuranić

2. Gajeva knjižnica
3. Bibliotheca Zriniana
4. Knjižnica obitelji Kušević
5. Adrianskoga mora sirena
6. Digitalna zbirka djela Marka Marulića
7. Digitalna zbirka djela Ruđera Boškovića
8. Incunabula Croatica (Nacionalna i sveučilišna knjižnica. n.d.)

Na portalu Digitalne zbirke NSK u Zagrebu dostupno je digitaliziranih: 229 starih knjiga, 59 inkunabula i 144 rukopisa. Oni se mogu pretraživati prema metapodacima ili punom tekstu. Također je moguće ograničiti rezultate prema: načinu izrade datoteke, zbirci, jeziku, pismu, pravima, formatima datoteka, tekstu ili slici, osobi, projektu, materijalu, vremenu, korporativnom tijelu, mjestu, predmetu.

Na portalu je moguće pogledati virtualne izložbe, ali i izraditi vlastitu izložbu. Izložbe koje su vezane za zbirke stare i rijetke građe su:

1. Virtualna izložba Zrinski
2. Virtualna izložba Marko Marulić
3. Virtualna izložba Faust Vrančić
4. Virtualna izložba Ivan Martin Divald: prvi svjetovni tiskar u Osijeku (Nacionalna i sveučilišna knjižnica. n.d.)

5.2. Gradska knjižnica Šibenik

Gradska knjižnica u Šibeniku osnovana je 1922. godine. Preimenovana je u Gradsku knjižnicu Jurja Šižgorića 29. prosinca 1970. u povodu njegova rođenja. U prosincu 2005. knjižnica je premještena u današnji prostor u središtu grada. Šibenik sa svojom bogatom poviješću ima mnogo toga za ponuditi što se tiče stare i rijetke građe te možemo izdvojiti:

- Šibensku molitvu, pjesnički tekst pisan latinicom
- Elegije i pjesme Jurja Šižgorića – prva hrvatska tiskana knjiga pjesništva
- Rječnik Fausta Vrančića – prvi tiskani rječnik hrvatskog jezika te njegovo djelo *Novi strojevi*

U Šibeniku se također nalazi i samostanska knjižnica samostana sv. Frane u kojoj se čuva oko 150 kodeksa, 161 inkunabula i još mnoge stare i rijetke knjige. (Gradska knjižnica Šibenik. n.d.) Na mrežnim se stranicama Šibenske gradske knjižnice u izborniku lako može uočiti poveznica koja vodi na zbirku rijetkosti. Iz zbirke su izdvojene i prikazane naslovnom stranom i podacima o naslovu djela i autora:

1. Martin Kolunić Rota, *Portret Antuna Vrančića*
2. Šibenski statut s bilješkama Fausta Vrančića iz 16. st.
3. Antun Vrančić, *Orationes duae* (govori Antuna Vrančića)
4. *Volumen stattutorum legum et reformationum civitatis Sibenici* (Šibenski statut: *Suzbijanje korupcije u Hrvatskoj u srednjem vijeku*)
5. Epigram Ivana Krstitelja Divnića u Šibenskom statutu

Međutim ta građa nije digitalizirana niti je za posudbu, nego je namijenjena korištenju u knjižnici. (Gradska knjižnica Šibenik. n.d.) Zbirci rijetkosti se može pristupiti u knjižnici u redovito radno vrijeme radnim danom od 8 – 20, subotom od 8 – 13, a knjižnica je zatvorena nedjeljom, praznikom i na dan grada Šibenika koji se obilježava 29. rujna.

Na mrežnim stranicama Šibenske gradske knjižnice nalazi se još i poveznica za virtualni muzej Fausta Vrančića gdje je moguće pročitati Vrančićevu biografiju, dostupna je digitalizirana njegova knjiga „*Machinae novae*“ (*Novi strojevi*), te digitalizirane stranice iz ostalih njegovih djela: *Života* nekoliko izabranih divic, *Logica nova*, *Ethica christiana*, *Rječnik* pet nauglednijih europskih jezika. Također je moguće pročitati dvije knjige o Faustu. (Gradska knjižnica Šibenik. n.d.)

5.3. Znanstvena knjižnica Zadar

Znanstvena knjižnica Zadar jedna je od najvećih hrvatskih knjižnica, zahvaljujući bogatoj povijesti samoga Zadra i njegovoj ulozi političkog središta Dalmacije, ali i važnog središta pismenosti i kulture. Knjižnica se osniva 1855. godine, ali s radom započinje 18. kolovoza 1857. godine te dobiva naziv prema donatoru i osnivaču Pietru Alessandru Paraviji - Biblioteca Comunale Paravia. Svoju bogatu zbirku knjiga Paravia daruje knjižnici 1850. godine, a fond od 18 000 svezaka bio je namijenjen za korištenje samo u zgradi Knjižnice. Ostala građa nabavila se sredstvima zadarske općine, a dio je pristigao kao dar zadarskih obitelji: Bianchi, Bernardi, Vuleta, Strmić, Ponte, Sanfermo, Artale, Tommaseo, Maddalena, Nagy, Ferrari-Cupilli, Battara, Negovetić, Pappafava... (Znanstvena knjižnica Zadar. n.d.) Knjižnica je prvobitno smještena u prostoru Gradske lože, a 1938. zbog nedostatka prostora seli se u krilo nove zgrade Općine. Kroz bogatu povijest knjižnice fond se smanjuje pa povećava, a sama lokacija knjižnice se mijenja sve do 1972. godine kada knjižnica useljava u zgradu bivše austrijske vojarne. Današnji naziv Znanstvena knjižnica dobiva 1992. godine.

„Znanstvena knjižnica Zadar kao čuvarica bogatog kulturnog nasljeđa, koje seže od srednjovjekovnih rukopisa, preko inkunabula i prvotisaka zadarskih i hrvatskih humanista, pa do ostale raritetne i vrijedne građe, nastoji ponuditi svojim korisnicima sva knjižnično-informacijska dostignuća, te dati svoj doprinos tri tisućljetnom postojanju grada Zadra, Zadarskoj županiji i cijeloj Hrvatskoj kao dijelu europske kulturološke obitelji.“ (Znanstvena knjižnica Zadar. n.d.)

Posebnu vrijednost fonda predstavljaju sljedeće zbirke:

- Zbirka pergamena (372 jedinice) – najstarija pergamena potječe iz XII., a najmlađa iz XIX. st.
- Zbirka inkunabula (34 jedinice) – sve inkunabule u fondu Knjižnice tiskane su u Italiji između 1475. i 1498. godine. Prema sadržaju inkunabule su grčki i rimski klasici, djela rimskih papa, crkvenih otaca ili kršćanskih pisaca, te djela povijesno-filozofskog sadržaja. Knjižnica posjeduje i dvije inkunabule hrvatskih tiskara i izdavača Andrije Paltašića i Dobrića Dobrićevića, a na posljednjem praznom listu jedne od njih nalazi se devet heksametara pisanih rukom Marka Marulića.
- Zbirka rukopisa (1.140 jedinica)

- Zbirka rijetkosti (1 460 jedinica) - U bogatoj zbirci knjiga iz XVI. st. zastupljeni su autori iz skoro svih većih gradova na našoj jadranskoj obali. (Znanstvena knjižnica Zadar. n.d.)

Ističe se i vrijedna zbirka tiskanih statuta dalmatinskih gradova:

1. Zadarski statut (Statuta Jadertina) iz 1564. godine
2. Šibenski statut (Volumen statutorum... Sibenici) iz 1608. godine
3. Trogirski statut (Statuto... Tragurii) iz 1708. godine
4. Brački statut (Statuta... Brachiae) iz 1656. godine
5. Hvarski statut (Statuta Lesinae) iz 1643. godine
6. Korčulanski statut (Liber legum... Curzolae) iz 1643. godine

U Knjižnici se čuva i Vila Slovinka Jurja Barakovića, tiskana u Mlecima 1682. godine, te dva izdanja njegove Jarule iz 1701. i 1702. g. Prvo pjevanje Vergilijeve Eneide u prvom hrvatskom prijevodu Ivana Tanzlingera Zanottija iz 1688. godine također je pohranjeno u Knjižnici. (Znanstvena knjižnica Zadar. n.d.)

Knjižnična građa s dolje navedenog popisa može se koristiti samo u čitaonici:

- knjige tiskane do 1900. godine i zaštićena građa
- inkunabule, rukopisi, rijetkosti i pergamene
- novine i časopisi
- zemljopisne karte i atlasi
- muzikalije
- fotografije
- oglasi, plakati, razglednice
- disertacije i magistarske radnje
- audiovizualna i elektronička građa
- referentna zbirka (enciklopedije, leksikoni, rječnici)
- bibliofilska izdanja
- monografije s pretežno slikovnim materijalom (Znanstvena knjižnica Zadar. n.d.)

Dikaz

Digitalna zbirka Znanstvene knjižnice Zadar - DIKAZ je digitalni repozitorij koji će na mrežnom mjestu Znanstvene knjižnice Zadar omogućiti slobodan pristup digitalnoj zbirci. U digitalnom repozitoriju će biti predstavljena građa iz fonda Knjižnice koja se odnosi na grad

Zadar i zadarsko područje. Djela koja se nalaze u DIKAZ-u važna su i za proučavanje nacionalne povijesti, književnosti i kulture. (Znanstvena knjižnica Zadar. n.d.)

Na mrežnoj stranici Knjižnice u repozitoriju dostupne su digitalne reprodukcije građe odabrane iz knjižničnog fonda: Zbirke pergamena i inkunabula, Zbirke rukopisa, Zbirke rijetkosti, Zbirke serijskih publikacija, Fototeke, Zbirke zemljopisnih karata i atlasa, Grafičke zbirke, Zbirke muzikalija te izdanja Znanstvene knjižnice Zadar. (Znanstvena knjižnica Zadar. n.d.)

Zbirke koje se nalaze na mrežnoj stranici su:

1. Fototeka – 2446 jedinica građe
2. Grafička zbirka - U ovoj zbirci se sakupljaju, čuvaju i daju na korištenje plakati, oglasi, razglednice i druga neknjižna građa likovno dokumentarnog sadržaja. Građa ove Zbirke koristi se i za izložbe koje se priređuju u Knjižnici. Osnovni fond zbirke čine plakati i oglasi sa zadarskog područja. U Zbirci se nalazi preko 60 000 oglasa iz mletačke, I. austrijske, francuske i II. austrijske vladavine te iz kasnijeg vremena. Fond ove zbirke čini i oko 30 000 razglednica. Za sada su digitalizirane 53 razglednice.
3. Zbirke rijetkosti – Ova zbirka utemeljena je od samog osnutka Knjižnice. Zbirka sadrži staru knjigu i staru i rijetku periodiku. Zbirka rijetkosti sadrži 1460 jedinica. U bogatoj zbirci knjiga iz XVI. st. zastupljeni su autori iz skoro svih većih gradova na jadranskoj obali. Zbirka se dijeli na zbirku stara knjiga i digitalizirano je 44 jedinice građe (Znanstvena knjižnica čuva 845 knjiga iz 16. st. u 919 svezaka. Iz prve polovine 17. st. čuva se 549 knjiga u 628 svezaka.) i kartografsku zbirku u kojoj se nalazi 9 jedinica građe
4. Serijske publikacije - Bogatstvo serijskih publikacija u fondu Knjižnice, koje su nastale od 1806. godine pa do naših dana, nezaobilazna su građa u izučavanju ekonomskog stanja, kulturno-prosvjetnog razvoja, političkih i drugih previranja na ovom prostoru. Digitalizirano je 10642 jedinica građe iz raznih publikacija.
5. Zbirke pergamena i inkunabula – za sada je digitalizirana samo jedna - Pergamena 21042 Perg. 357 je najstarija jedinica građe u fondu Znanstvene knjižnice Zadar. Pisana je u Zadru 15. studenoga 1174. godine. Iz nje saznajemo da su prvi zadarski nadbiskup Lampridije, knez Morosini i suci donijeli presudu o dodjeli određene

zemlje u Petrčanima kod Zadra samostanu sv. Marije u Zadru. (Znanstvena knjižnica Zadar. n.d.)

Projekt digitalizacije u Knjižnici započeo je 2010. godine u sklopu projekta Hrvatska kulturna baština vlastitim sredstvima i uz potporu Ministarstva kulture RH.

Na mrežnim stranicama Znanstvene knjižnice Zadar dostupne su za sada dvije virtualne izložbe:

1. Izdavaštvo na Zadarskom području 2019. – 2020.
2. Plave bajke, Petar Bilušić (Znanstvena knjižnica Zadar. n.d.)

5.4. Nacionalna knjižnica Ujedinjenog Kraljevstva

Britanska knjižnica nastala je 1973. godine kao rezultat Britanskog zakona o knjižnicama. Vizija parlamenta bila je jedinstvena institucija u središtu britanske informativne mreže koja bi pomogla znanstvenim i tehnološkim istraživanjima, poslovanju, umjetnosti i humanističkim znanostima. Tijekom posljednjih 250 godina postala je jedna od najvećih knjižnica na svijetu, fizičke i digitalne zbirke neprestano rastu. U zbirkama Britanske knjižnice može se pronaći:

- materijal u rasponu od Magna-e Carta-e i Bilježnice Leonarda da Vincija do današnjih novina i web stranica
- 13,5 milijuna tiskanih knjiga i e-knjiga
- 310 000 svezaka rukopisa: od Jane Austen do Jamesa Joycea
- 60 milijuna novina
- Preko 4 milijuna karata
- Preko 260 000 naslova časopisa, od kojih su mnogi digitalni (Nacionalna knjižnica Ujedinjenog Kraljevstva. n.d.)

Preko 115 000 ljudi registriralo se za korištenje čitaonica, a preko 9 000 postalo je članovima Britanske knjižnice. Preko 400 000 korisnika iz cijelog svijeta posjeti čitaonice. Mrežni korisnici generiraju 6 milijuna pretraživanja po katalogu i pregledaju gotovo 4 milijuna predmeta na mreži. Mrežna stranica digitaliziranih rukopisa sadrži mnogo različitih vrsta rukopisa, arhiva i dokumenata. (Nacionalna knjižnica Ujedinjenog Kraljevstva. n.d.)

Većina dostupnog sadržaja digitalizirana je kao dio projekata digitalizacije Britanske knjižnice, čiji su detalji navedeni u nastavku.

- Botanika u britanskoj Indiji
Među obuhvaćenim temama su: botanički vrtovi; botaničko sakupljanje; uporaba biljaka kao prehrambenih proizvoda, industrijskih proizvoda i lijekova. Detaljni kataloški zapisi prate digitalne slike.
- Grčki rukopisi
Gotovo 900 grčkih rukopisa i neki od najvažnijih papirusa, koji sežu od prvog do 18. stoljeća, sada su uključeni digitalizirane rukopise.

- Harleyevski znanstveni rukopisi
Čini dostupnim slike i opise 150 srednjovjekovnih i modernih znanstvenih rukopisa iz zbirke Harley Britanske knjižnice.
- Zbirka Harley
Rukopisi odabrani za projekt sežu od 9. do 17. stoljeća, a napisani su na raznim europskim jezicima. Sadrže tekstove koji se odnose na rana znanstvena znanja, poput astronomije, astrologije, računarstva, matematike, fizike, botanike, medicine i veterine.
- Hebrejski rukopisi
Zbirka hebrejskih rukopisa Britanske knjižnice jedna je od najboljih i najvažnijih na svijetu. Zbirka je živo svjedočanstvo kreativnosti i intenzivnog pismenog djelovanja istočnih i zapadnih židovskih zajednica tijekom više od 1000 godina.
- Malajski rukopisi
Britanska knjižnica čuva preko stotinu rukopisnih tekstova i nekoliko stotina pisama i dokumenata napisanih na malajskom jeziku na javijskom (arapskom) pismu, koji datiraju od 17. do 19. stoljeća, a potječu iz današnje Indonezije, Malezije, Singapura, Bruneja i južnog dijela Filipina.
- Srednjovjekovna Engleska i Francuska, 700-1200
Nacionalne knjižnice Velike Britanije i Francuske udružile su napore kako bi digitalizirale 400 iluminiranih rukopisa iz svake zbirke. Projekt se fokusira na rukopise nastale s obje strane La Manchea tijekom pola tisućljeća bliske kulturne i političke interakcije. Ovi rukopisi pokrivaju razne teme i teme, ilustrirajući širinu intelektualnog istraživanja i potrage koja je prenijela naslijeđene tekstove, ali i uspostavila nove tradicije.
- Glazbeni rukopisi
Neki od najvažnijih glazbenih rukopisa Britanske knjižnice predstavljeni su u digitaliziranim rukopisima. Nedavno je digitalizirana kompletna zbirka rukopisa Benjamina Brittena, zajedno s Glazbenom zbirkom Stefana Zweiga, jednom od najznačajnijih zbirki glazbenih rukopisa ikad sastavljenih, sadrži 143 glazbena rukopisa skladatelja, od Bacha, Haydna i Mozarta do Beethovena, Wagnera i Ravela.
- Perzijski rukopisi
Zbirka perzijskih rukopisa u Britanskoj knjižnici jedna je od najznačajnijih zbirki na svijetu i po veličini i po značaju. Sastoji se od preko 11 000 djela u gotovo isto toliko

svezaka podrijetlom iz cijelog islamskog svijeta, posebno Irana, Srednje Azije i Indije, u rasponu od 12. stoljeća do posljednjih godina.

- **Kraljevski oslikani rukopisi**
Godine 1757. kralj George II poklonio je otprilike 2000 rukopisa novoosnovanom Britanskom muzeju. Od tada su rukopisi ostali zajedno kao Kraljevska zbirka. Ova zbirka čuva srednjovjekovnu i renesansnu biblioteku engleskih kraljeva i kraljica.
- **Tajlandski rukopisi**
Sadrži preko pedeset tajlandskih rukopisa i arhiv kraljevskih pisama. Većina tajlandskih rukopisa uključenih u ovaj projekt su iluminirane budističke preklopne knjige (samut khoi) iz središnjeg Tajlanda iz 18. i 19. stoljeća.
- **Američki građanski rat**
Ovo je zbirka materijala koji se odnose na američki građanski rat 1861–1865, s naglaskom na britanske veze sa sukobom. (Nacionalna knjižnica Ujedinjenog Kraljevstva. n.d.)

Kako bi koristili čitaonice i zbirke potrebno se prijaviti preko mrežne stranice, prvo je potrebno s popisa čitaonica odabrati željenu čitaonicu, zatim odabrati datum i vremenski interval, odabrati jednu kartu i dodati je u košaricu, moguće je rezervirati samo za sebe, ulaznice su besplatne, nakon toga unijeti podatke prilikom prijave ili registracije. Potrebno je prihvatiti uvjete i odredbe, potvrditi narudžbu i dovršiti rezervaciju. Ulaznicu je potrebno ponijeti ispisanu ili je pokazati na mobilnom uređaju pri dolasku. Zatim je potrebno odabrati predmete iz zbirke pomoću kataloga te se mogu naručiti do osam predmeta iz zbirki ili do četiri rukopisa. Neki se predmeti iz zbirke mogu pregledati samo u određenim čitaonicama, pa je potrebno provjeriti tu informaciju prije rezervacije. Predmeti se mogu rezervirati do pet radnih dana, a potrebno ih je naručiti najmanje 48 sati prije rezerviranog termina. Dopušteni su samo najvažniji predmeti u prozirnoj plastičnoj vrećici. Prozirne plastične vrećice su dostupne u knjižnici. Kapute i torbe je potrebno ostaviti u garderobi ili svlačionici. (Nacionalna knjižnica Ujedinjenog Kraljevstva. n.d.)

5.5. Kongresna knjižnica Sjedinjenih Američkih država

Knjižnica je s radom započela 1800. godine na američkom Capitolu. Kongresna knjižnica zauzima tri zgrade na brdu Capitol. Zgrada Thomasa Jeffersona (1897.) izvorna je zasebna zgrada Kongresne knjižnice. Zgrada Johna Adamsa sagrađena je 1938., a Memorijalna zgrada Jamesa Madisona dovršena 1981. Kongresna knjižnica najveća je knjižnica na svijetu s više od 170 milijuna jedinica građe. Otprilike polovica knjižnih i zbirki Knjižnice napisana je na jezicima koji nisu engleski. Zbirke sadrže materijale na oko 470 jezika. (Kongresna knjižnica Sjedinjenih Američkih Država. n.d.)

U knjižnici se nalazi najveća zbirka rijetkih knjiga u Sjevernoj Americi (više od 700 000 svezaka), uključujući najveću zbirku knjiga iz 15. stoljeća na zapadnoj hemisferi. Zbirka uključuje i prvu knjigu tiskanu u današnjim Sjedinjenim Državama, "The Bay Psalm Book" (1640). Jedan od najstarijih primjera tiska na svijetu - odlomci iz knjige budizma, tiskani 770. godine poslije Krista - smješteni su u azijskom odjelu knjižnice. Najstarija pisana građa u Knjižnici je klinasta ploča koja datira iz 2040. pr. Kr. Gutenbergova biblija, jedno od blaga Kongresne knjižnice, kupljena je 1930. godine te jedna od tri savršeno očuvana djela na pergameni u svijetu. Ogromna veličina i raznolikost njezinih zbirki čine Kongresnu knjižnicu najvećom knjižnicom na svijetu. Sadrži približno 164 milijuna predmeta u gotovo svim formatima, jezicima i temama. Građa dolazi u knjižnicu putem programa akvizicija koji se proteže diljem svijeta i uključuje preko petnaest tisuća sporazuma s inozemnim vladama i istraživačkim institucijama o razmjeni istraživačkog materijala; darovi; kupnje; transferi iz drugih američkih vladinih agencija; i depoziti autorskih prava. Svakog dana u knjižnicu stigne oko dvadeset i dvije tisuće predmeta. Otprilike deset tisuća tih predmeta postat će dijelom stalnih zbirki. (Kongresna knjižnica Sjedinjenih Američkih Država. n.d.)

Digitalne zbirke Kongresne knjižnice mogu se pretraživati prema temi, zbirki kojoj pripadaju i originalnom formatu. Postoji 190 zbirki rukopisa i 22 zbirki stare i rijetke građe digitaliziranih i dostupnih na mrežnim stranicama Kongresne knjižnice.

Kako bi koristili zbirke korisnici moraju imati knjižničnu identifikacijsku iskaznicu čitatelja. Sve zbirke pohranjene su na područjima koja su zabranjena za javnost i neovlašteno osoblje. Ova "politika zatvorenog tipa", poput programa za identifikaciju čitatelja, osigurava sigurnost Knjižničnih zbirki. Nove korisnike potiče se da pohađaju tečaj "Istraživačka orijentacija za

Kongresnu knjižnicu" koji nudi Odjel za humanističke i društvene znanosti. Ovaj tečaj od 90 minuta, koji se nudi tijekom cijele godine, osnovni je uvod za korisnike koji koriste bilo koju od zbirki i izvora Kongresne knjižnice. (Kongresna knjižnica Sjedinjenih Američkih Država. n.d.)

Tečaj uključuje:

1. uvod u čitaonice i zbirke Knjižnice
2. smjernice za pronalaženje i traženje materijala u knjižnici
3. prijedlozi za učinkovito provođenje istraživanja u knjižnici
4. upute za korištenje predmetnih naslova i drugih izvora za precizno pretraživanje po temama
5. informacije o pronalaženju objavljenih bibliografija i tematskih indeksa u tiskanom i automatiziranom formatu
6. pregled elektroničkih izvora, uključujući baze podataka o pretplatama

Čitaonica odjela za rijetke knjige i posebne zbirke

Odjel za rijetke knjige i posebne zbirke vuče svoje početke od želje Thomasa Jeffersona da stvori knjižnicu za državnike i za ljude nove nacije. Nakon što su Britanci 1814. godine spalili Capitol i njegovu knjižnicu, Jefferson je ponudio da svoju zbirku knjiga proda Kongresu. Kongres je prikupio novac za kupnju, a Jeffersonova zbirka poslužila je kao osnova za novu Kongresnu knjižnicu 1815. godine. Iako u početku knjižnica nije stvorila zasebni odjel za rijetke knjige, knjižničar Ainsworth Rand Spofford, je u svom uredu okupljao rijetke knjige. 1867. Kongresna je knjižnica kupila veliku privatnu knjižnicu Petera Forcea, a 1906. I rusku zbirku Gennadiia Yudina. Pokloni mnogih izdašnih donatora također su uvećali zbirku. Joseph Meredith Toner 1882. godine dao je prvi dar naciji velike knjižnice - oko 43 000 knjiga, pamfleta, spomenara i vezanih časopisa o američkoj povijesti, povijesti medicine i drugim temama. 1934. godine odjel se preselio u svoju današnju čitaonicu i prostor stožera. 1930. Kongres je odobrio kupnju 3.000 knjiga iz petnaestog stoljeća u vlasništvu Otta H. Vollbehra, uključujući jednu od tri poznate savršene kopije Gutenbergove Biblije tiskane na pergameni. Od 1943. do 1979. godine daroviti donator rijetkih knjiga Lessing J. Rosenwald predstavio je Knjižnici zbirku od 2.600 rijetkih ilustriranih knjiga koja predstavlja najljepši skup rijetkih knjiga u Kongresnoj knjižnici. Danas zbirke broje gotovo 800 000 knjiga, stranica, pamfleta, kazališnih predstava, naslovnih stranica, grafika, plakata, fotografija i

srednjovjekovnih i renesansnih rukopisa. Zbirka od gotovo 5700 inkunabula (otisci iz petnaestog stoljeća) najveća je takva grupacija na zapadnoj hemisferi. (Kongresna knjižnica Sjedinjenih Američkih Država. n.d.)

Knjižnica sadrži više od 100 zasebnih zbirki, a neke od najpoznatijih su:

1. Osobne knjižnice:
 - Thomas Jefferson
 - Woodrow Wilson
 - Theodore Roosevelt i drugih
2. Autorske zbirke:
 - Hans Christian Andersen
 - Benjamin Franklin
 - Sigmund Freud
 - Edward Gorey i drugih
3. Opće zbirke:
 - Minijaturne knjige
 - Biblije
 - Dječje knjige
 - Kazališne predstavnice
 - Prije 1871. godine

Korisnik će u internetskom katalogu pronaći zapise za samo dio građe. Centralni katalog područnih karata sadrži preko 650 000 kartica, što omogućava pristup gotovo svim zbirkama autora ili drugog oblika glavnog unosa, a u nekim slučajevima i predmeta i naslova.

Kako bi koristili građu korisnici trebaju imati iskaznicu za odrasle čitatelje (starije od 18 godina) u vrijeme podnošenja zahtjeva za pristup materijalu u Odjelu za rijetke knjige i posebne zbirke. Postoje također pravila za korištenje zbirki:

1. Osobne stvari se trebaju odložiti u ormariće koje osigurava odjel.
 - Stavke dopuštene u čitaonici: olovke, računala, kamere, telefoni (u nečujnom načinu), listovi papira.
 - Predmeti koji nisu dopušteni u čitaonici: torbe, kemijske olovke, osobne knjige.
2. Fotografiranje je dostupno samo nakon savjetovanja s knjižničarkom. Dopuštenje za fotografiranje predmeta u zbirci temelji se na dostupnosti digitaliziranih kopija i stanju predmeta.

3. Paziti kako bi se spriječilo oštećenje predmeta iz zbirke Knjižnice.
4. Pridržavati se svih posebnih uvjeta rukovanja koje je naznačilo osoblje čitaonice.
5. Ostati u čitaonici dok član osoblja ne provjeri sve vraćene predmete.
6. Pred izlazak iz čitaonice podnijeti na pregled sve listove.
7. Posavjetovati se s osobljem čitaonice o pitanjima koja se bave autorskim pravima i umnožavanjem predmeta. (Kongresna knjižnica Sjedinjenih Američkih Država. n.d.)

5.6. Njemačka nacionalna knjižnica

Njemačka nacionalna knjižnica nastala je iz nekoliko prethodnih institucija. Dvije lokacije u Leipzigu i Frankfurtu na Majni i dalje su u funkciji. Ona je i središnja njemačka arhivska knjižnica. Sakuplja, dokumentira i arhivira sve tekstualne, slikovne i audio publikacije izdane u Njemačkoj od 1913. godine, zajedno s medijskim radovima koji su sastavljeni na njemačkom jeziku ili se odnose na Njemačku. Njemačka nacionalna knjižnica referentna je knjižnica, svi su mediji dostupni za korištenje u čitaonicama. Lokacije u Leipzigu i Frankfurtu na Majni imaju širok raspon čitaonica koje nude optimalne uvjete rada i učenja. Moguće je pregledavati 41 milijun medijskih djela, od kojih su 9,3 milijuna internetske publikacije, uključujući oko 1.500 digitalnih časopisa. Također postoje posebne zbirke u Njemačkom muzeju knjige i pisma, Njemačkom arhivu progonstva 1933–1945 i Njemačkom glazbenom arhivu. (Njemačka nacionalna knjižnica. n.d.)

Za koristiti usluge knjižnice potrebno je imati najmanje 18 godina te korisnički račun za koji se potrebno registrirati. Muzejska čitaonica otvorena je nedjeljom od 10:00 do 18:00 za korisnike s važećim knjižnim karticama koji su rezervirali prostor u čitaonici. Ovdje je moguće koristiti medije koje su naručeni iz glavne zbirke i fundus opsežne referentne biblioteke. Zbirka u Njemačkom muzeju knjige i pisma nije dostupna za upotrebu. Pristup je preko ulaza u Njemački muzej knjige i pisma.

Korištenje građe moguće je u čitaonicama po sljedećem rasporedu:

- Glavna čitaonica u Leipzigu
Od ponedjeljka do petka: 09: 00–13: 00, 13: 30-17: 30 i 18: 00-22: 00
Subota: 10: 00–18: 00
- Muzejska čitaonica u Leipzigu
Od ponedjeljka do nedjelje 10: 00–18: 00
- Glazbena čitaonica u Leipzigu
Od ponedjeljka do subote 10: 00–18: 00
- Čitaonice u Frankfurtu na Majni
Od ponedjeljka do petka 09: 00–13: 00, 13: 30-17: 00 i 18: 00-22.00
Subota: 10: 00–18: 00
- Frankfurtska čitaonica njemačkog arhiva u egzilu 1933-1945
Od ponedjeljka do petka 10: 00–18: 00 (Njemačka nacionalna knjižnica. n.d.)

Izložbe u Leipzigu i Frankfurtu na Majni upotpunjene su virtualnim izložbama kojima se u bilo kojem trenutku može pristupiti bilo gdje u svijetu. Te multimedijske mrežne izložbe sastoje se od širokog spektra slika, videozapisa, zvučnih zapisa i digitaliziranih izvornih dokumenata.

Digitalizirane zbirke sastoje se od e-knjiga, e-članaka i e-časopisa, internetskih disertacija, audio knjiga, digitalno snimljene glazbe, web stranica i digitaliziranih djela. Te kolekcije rastu zapanjujućom brzinom: dok su 2008. još uvijek sadržavale samo 100 000 jedinica, početkom 2021. narasle su na više od 9,3 milijuna. Ovisno o situaciji s autorskim pravima, digitalnim zbirkama može se pristupiti širom svijeta putem interneta ili lokalno u čitaonicama u Leipzigu i Frankfurtu na Majni:

1. E-knjige - 2021. godine kolekcija se sastojala od oko 1,3 milijuna e-knjiga, preko milijun knjiga na zahtjev i gotovo 53 000 digitalnih audio knjiga. Raspon obuhvaćenih tema jednako je opširan kao i tiskanih knjiga.
2. Njemački muzej knjiga i pisanja - s više od milijun predmeta, zbirka medijske povijesti jedna je od najopsežnijih na svijetu. Uz rukopise, povijesne grafike i modernu umjetnost knjiga, tu se nalazi širok spektar arhivske građe, najveća zbirka vodenih žigova na svijetu, površine za rano pisanje i oruđe, strojevi i oprema za izradu knjiga i papira koji sežu sve do danas.
3. Zbirka Klemm - sa 67.000 grafika, rukopisa i književnih djela o povijesti knjiga, najveća je zbirka povijesti knjiga u Njemačkom muzeju knjige i pisanja. Obuhvaća 23.000 muzejskih grafika koje datiraju od 15. do 21. stoljeća. Te muzejske zbirke uključuju rijetke rukopise, jedinstvene rane grafike poznate kao inkunabule, orijentalna djela i djela tiskane umjetnosti. Stalno se dodaju nova djela, uključujući naslove na stranim jezicima, originalne grafičke mape, umjetničke knjige i jedinstvene knjige.
4. Knjižnica Njemačkog udruženja nakladnika i knjižara - sadrži tiskane i rukopisne materijale koji se odnose na njemačku izdavačku industriju i trgovinu knjigama u prošlosti i sadašnjosti. Danas ova zbirka posebnu pozornost posvećuje literaturi o povijesti knjiga. Zajedno s povijesnom arhivom, knjižnica obuhvaća jednu od najvažnijih posebnih zbirki u Njemačkoj. (Njemačka nacionalna knjižnica. n.d.)
Posebne zbirke:

- Katalozi sajmova iz Frankfurta na Majni i Leipziga iz 16. do 19. stoljeća
- Oko 27 000 antiknih i aukcijskih kataloga, uglavnom iz poslijeratnog razdoblja
- Kaligrafske knjige koje datiraju od 16. do 19. stoljeća
- Uzorci tiska datirani od 17. do 19. stoljeća
- Oblikujte knjige i upute za ispravak iz 17. do 18. stoljeća, knjige o tiskanju knjiga iz 17. do 19. stoljeća
- Specijalizirani direktoriji poput Njemačkog imenika knjiga - sva izdanja od 1834.
- Autogrami, portreti, plakati i cirkulari za trgovinu knjigama
- Kazala zabranjenih knjiga datiranih od 16. do 19. stoljeća
- Biografije izdavača i trgovaca knjigama
- 100 časopisa i ostalih časopisa

5.7. Nacionalna knjižnica Španjolske

Nacionalna knjižnica Španjolske prima i pohranjuje primjerke svih knjiga objavljenih u Španjolskoj. Također sadrži izuzetno vrijednu zbirku inkunabula, rukopisa, ilustracija, crteža, fotografija, audio zapisa, glazbenih nota itd. Za pristup grafi potrebna je iskaznica čitatelja ili iskaznica istraživača. Izložbene sobe i Muzej knjižnice, gdje se održavaju razne izložbe i kulturne aktivnosti, otvoreni su za sve.

Knjižnicu je osnovao španjolski kralj Filip V. 1712. godine kao Javnu knjižnicu Palače. 1836. ukinut je status knjižnice kao vlasništva Krune i vlasništvo je preneseno na Ministarstvo upravljanja. Istodobno je preimenovana u Nacionalnu knjižnicu. Glavno je središte informacija i dokumenata o španjolskoj pisanoj, grafičkoj i audiovizualnoj kulturi. Knjižnične zbirke uključuju sve vrste materijala, a fundus se uglavnom obogaćuje akvizicijama: kupnjom, autorskim pravima, darivanjem i razmjenom. (Nacionalna knjižnica Španjolske. n.d.)

Nacionalna knjižnica Španjolske ima najznačajniju zbirku u Španjolskoj, s preko 3.100 primjeraka, koja predstavlja najvažnije španjolske tiskare i većinu onih koje posluju u Europi. Jedna od osnivačkih zbirki potekla je iz knjižnice Juana Francisca Pacheca Télleza Giróna, vojvode od Ucede, koju je zaplijenio kralj Filip V. Međutim, tek je 1736. godine u Kraljevskoj knjižnici okupljena prava zbirka inkunabula. Te je godine Juan de Iriarte, uz pomoć kraljevskog knjižničara Blasa Antonija de Nasarrea, uspješno razmijenio sveske s dominikanskim samostanom Santo Tomás u Avili, dodavši 315 primjeraka izdanja iz 15. stoljeća u kraljevsku zbirku. Velik dio ovih inkunabula odmah je predat Juan Gómezu na uvez - neki u pergamentu, a drugi u tvrdom uvezu. Radovi su izvedeni 1740. i 1741. godine. Zbirka trenutno sadrži dva izdanja ksilografskih knjiga, od kojih je svako predstavljeno odgovarajućim primjerkom, te 2.298 izdanja inkunabula zastupljenih u 3.159 primjeraka. (Nacionalna knjižnica Španjolske. n.d.)

Soba Cervantes

U ovoj sobi korisnici mogu pogledati sljedeće zbirke: rukopise, inkunabule, stara tiskana djela, zbirku Cervantes te osobne arhive. U sobi postoje čitači mikrofilma, računala, internet te uslugu kopiranja.

Radno vrijeme:

Od ponedjeljka do petka, od 10:00 do 19:00.

Subotom zatvoreno

Zbirka rukopisa u Španjolskoj nacionalnoj knjižnici jedna je od najbogatijih u Španjolskoj. Sadrži srednjovjekovne kodekse, mnoge s minijaturama, rukopise, nebrojene autograme i mnoštvo povijesnih i rodoslovnih dokumenata. Početna imovina prikupljena je iz kraljevskih zbirki, kojima su se početkom 18. stoljeća pridružili rukopisi koji su pratili Filipa V. iz Francuske i biblioteke plemića zaplijenjenih tijekom rata za španjolsko nasljedstvo. Sadrži, između ostalog, vrijednu zbirku grčkih rukopisa koje je Konstantin Laskaris darovao gradu Messini nakon njegove smrti i zbirku rukopisa koju je okupio portugalski duhovnik Jerónimo Mascareñas. (Nacionalna knjižnica Španjolske. n.d.)

Španjolska digitalna knjižnica pruža besplatan otvoren pristup tisućama digitaliziranih dokumenata, uključujući knjige tiskane između 15. i 20. stoljeća, rukopise, crteže, grafike, brošure, plakate, fotografije, mape, atlase, partiture, povijesni tisak i zvučne snimke. Nastala je 2008. godine. U siječnju 2008. sadržavala je oko 10 000 djela koja su stručnjaci za različite predmete odabrali kao predstavnike bibliografske i dokumentarne baštine. Danas već sadrži više od 222.000 naslova (siječanj 2020.), svih tema i vrsta dokumentarnih filmova, dostupnih svima i s bilo kojeg mjesta. Na portalu Digitalizirana knjižnica Španjolske moguće je pristupiti zbirkama koje su digitalizirane, neke od njih su:

- Atlasi i kartografski materijali
- Nautičke karte
- Zbirka slika
- Rembrandtove slike
- Španjolske inkunabule i mnoge druge

Španjolskih inkunabula je 345 digitaliziranih, može ih se filtrirati po temi, vrsti materijala, autoru, jeziku, pravima i godinama. (Nacionalna knjižnica Španjolske. n.d.)

6. Rasprava

Sve navedene knjižnice, osim Šibenske gradske knjižnice, nude digitalizirane zbirke na svojim mrežnim stranicama. Prikazuju najvrjedniju građu koju posjeduju i trude se digitalizirati što više sadržaja. One zbirke koje nisu digitalizirane imaju ograničen pristup i svaka knjižnica ima svoja pravila pristupa toj građi, a uglavnom se građi može pristupiti u redovito radno vrijeme knjižnice. Većina knjižnica ima mogućnost rezervacije građe i soba u kojima se ta građa može pregledavati uz stroge uvijete kako ne bi došlo do ugroze građe ili krađe. Dobar način predstavljanja stare i rijetke građe bile bi izložbe na mrežnim stranicama, a postoje na stranicama Nacionalne knjižnice u Zagrebu, Šibenske gradske knjižnice te Njemačke nacionalne knjižnice.

	Prikaz građe	Digitalizirano	Virtualne izložbe	Korištenje zbirki
Nacionalna i sveučilišna knjižnica	Zbirke građe posebne vrste Zbirka rukopisa i starih knjiga	Na portalima, 229 starih knjiga, 59 inkunabula i 144 rukopisa	Zrinski, Marko Marulić, Faust Vrančić Moguće izraditi vlastitu izložbu.	U čitaonici uz prethodnu najavu u redovito radno vrijeme knjižnice
Gradska knjižnica Šibenik	Vrijedna građa: Šibenska molitva, Elegije i pjesme Jurja Šižgorića, Rječnik Fausta Vrančića Iz zbirke rijetkosti građa je prikazana naslovnom stranom i	U virtualnom muzeju dostupna digitalizirana knjiga Novi strojevi	Virtualni muzej Fausta Vrančića gdje je moguće pročitati Vrančićevu biografiju, dostupna je digitalizirana njegova knjiga Novi strojevi, te digitalizirane neke stranice iz	Zbirci rijetkosti se može pristupiti u knjižnici u redovito radno vrijeme

	podacima o naslovu djela i autora.		ostalim njegovih djela	
Znanstvena knjižnica Zadar	Zbirke: pergamena, inkunabula, rukopisa te zbirka tiskanih statuta dalmatinskih gradova.	Digitalna zbirka Znanstvene knjižnice Zadar - DIKAZ	Postoji, ali nije vezana za temu	Može se koristiti samo u čitaonici: knjige tiskane do 1900. godine i zaštićena građa inkunabule, rukopisi, rijetkosti i pergamene.
Nacionalna knjižnica Ujedinjenog kraljevstva	Može se pronaći: materijal u rasponu od Magna-e Carta-e i Bilježnice Leonarda da Vincija do današnjih novina i web stranica	Web mjesto digitaliziranih rukopisa sadrži mnogo različitih vrsta rukopisa, arhiva i dokumenata.		Kako bi koristili čitaonice i zbirke potrebno se prijaviti preko mrežne stranice
Kongresna knjižnica	Najveća zbirka rijetkih knjiga u Sjevernoj Americi (više od 700 000 svezaka)	190 rukopisa i 22 zbirke stare i rijetke građe digitaliziranih i dostupnih na mrežnim stranicama		Sve zbirke pohranjene su na područjima koja su zabranjena za javnost i neovlašteno osoblje. Kako bi koristili zbirke korisnici moraju imati

				knjižničnu identifikacijsku karticu čitatelja.
Njemačka nacionalna knjižnica	Moguće je pregledavati 41 milijun medijskih djela, od kojih su 9,3 milijuna internetske publikacije, uključujući oko 1.500 digitalnih časopisa.	Digitalizirane zbirke sastoje se od e-knjiga, e-članaka i e-časopisa, internetskih disertacija, audio knjiga, digitalno snimljene glazbe, web stranica i digitaliziranih djela	Izložbe u Leipzigu i Frankfurtu na Majni upotpunjene su virtualnim izložbama kojima se u bilo kojem trenutku može pristupiti bilo gdje u svijetu.	Za koristiti usluge knjižnice potrebno je imati najmanje 18 godina te korisnički račun za koji se potrebno registrirati.
Nacionalna knjižnica Španjolske	Sadrži izuzetno vrijednu zbirku inkunabula, rukopisa, ilustracija, crteža, fotografija, audio zapisa, glazbenih nota itd.	Pristup tisućama digitaliziranih dokumenata (knjige tiskane između 15. i 20. st., rukopise itd.		Za pristup građi potrebna je iskaznica čitatelja. Izložbene sobe i muzej knjižnice, gdje se održavaju razne izložbe i kulturne aktivnosti, otvoreni su za sve.

7. Zaključak istraživanja

U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici od osobito vrijedne građe izdvajaju se: rukopisi (Vinodolski zakonik, Poljički statut itd.), rukopisne ostavštine (Ljudevita Gaja, Miroslava Krležu, obitelji Brlić i Mažuranić i mnogih drugih) i stare knjige (Misal po zakonu rimskoga dvora, te djela Marina Držića, Ivana Gundulića, Hanibala Lucića, Marka Marulića, Fausta Vrančića i mnogih drugih). Mogućnost korištenja građe iz Zbirke rukopisa i starih knjiga je samo u čitaonici Zbirke uz prethodnu najavu u redovito radno vrijeme. Na portalu Digitalne zbirke dostupno je digitaliziranih: 229 starih knjiga, 59 inkunabula i 144 rukopisa. Na portalu je moguće pogledati virtualne izložbe (Zrinski, Marko Marulić, Faust Vrančić i Ivan Martin Divald).

U Šibenskoj gradskoj knjižnici od osobito vrijedne građe izdvajaju se: Šibenska molitva (pjesnički tekst pisan latinicom), Elegije i pjesme Jurja Šižgorića (prva hrvatska tiskana knjiga pjesništva) te Rječnik Fausta Vrančića (prvi tiskani rječnik hrvatskog jezika te njegovo djelo Novi strojevi). Iz zbirke rijetkosti je neka građa izdvojena i prikazana naslovnom stranom i podacima o naslovu djela i autora. Međutim ta građa nije digitalizirana niti je za posudbu, nego je namijenjena korištenju u knjižnici u redovito radno vrijeme. Na mrežnim stranicama knjižnice nalazi se i poveznica za virtualni muzej Fausta Vrančića.

Posebnu vrijednost fonda Znanstvene knjižnice Zadar predstavljaju zbirke: pergamena, inkunabula, rukopisa te rijetkosti. Ističe se i vrijedna zbirka tiskanih statuta dalmatinskih gradova: Zadarski, Šibenski, Trogirski, Brački, Hvarski i Korčulanski. Digitalna zbirka Znanstvene knjižnice Zadar - DIKAZ je digitalni repozitorij u kojem su dostupne digitalne reprodukcije građe odabrane iz knjižničkog fonda.

Na mrežnoj stranici Nacionalne knjižnice Ujedinjenog kraljevstva prikazuje se digitalizirano mnogo različitih vrsta rukopisa, arhiva i dokumenata kao npr. hebrejski rukopisi, grčki, Harleyevski znanstveni rukopisi (slike i opisi 150 srednjovjekovnih i modernih znanstvenih rukopisa). Kako bi korisnici koristili čitaonice i zbirke potrebno se prijaviti preko mrežne stranice.

Kongresna knjižnica najveća je knjižnica na svijetu s više od 170 milijuna jedinica građe. Te se u njoj nalazi najveća zbirka rijetkih knjiga u Sjevernoj Americi (više od 700 000 svezaka), uključujući najveću zbirku knjiga iz 15. stoljeća na zapadnoj hemisferi. Najstarija pisana građa u Knjižnici je klinasta ploča koja datira iz 2040. pr. Kr. Gutenbergova biblija, jedno od blaga Kongresne knjižnice, kupljena je 1930. godine te jedna od tri savršeno očuvana djela na

pergameni u svijetu. Postoji 190 zbirki rukopisa i 22 zbirke stare i rijetke građe digitaliziranih i dostupnih na mrežnim stranicama Kongresne knjižnice.

Njemačka nacionalna knjižnica referentna je knjižnica, svi su mediji dostupni za korištenje u čitaonicama. Digitalizirane zbirke sastoje se od e-knjiga, e-članaka i e-časopisa, internetskih disertacija, audio knjiga, digitalno snimljene glazbe, web stranica i digitaliziranih djela. Posebne zbirke: kaligrafske knjige koje datiraju od 16. do 19. stoljeća, uzorci tiska datirani od 17. do 19. Stoljeća, kazala zabranjenih knjiga datiranih od 16. do 19. stoljeća itd.

Zbirka rukopisa u Španjolskoj nacionalnoj knjižnici jedna je od najbogatijih u Španjolskoj te sadrži srednjovjekovne kodekse, mnoge s minijaturama, rukopise, nebrojene autograme i mnoštvo povijesnih i rodoslovnih dokumenata. Španjolska digitalna knjižnica pruža besplatan otvoren pristup tisućama digitaliziranih dokumenata, uključujući knjige tiskane između 15. i 20. stoljeća, rukopise, crteže, grafike, brošure, plakate, fotografije, mape, atlase, partiture, povijesni tisak i zvučne snimke. Španjolskih inkunabula je 345 digitaliziranih, može ih se filtrirati po temi, vrsti materijala, autoru, jeziku, pravima i godinama.

8. Zaključak

Stara i rijetka građa dobila je svoj uzlet pojavom digitalizacije, koja je omogućila korisnicima da pristupaju građi u bilo koje vrijeme s bilo kojeg mjesta. Stara knjiga je knjiga koja je nastala od izuma tiska u 15. stoljeću pa sve do 19. stoljeća. Rijetke knjige su one knjige od kojih danas nije ostalo mnogo primjeraka, što se moglo dogoditi iz više razloga: ako je izdana u ograničenoj nakladi, ako je pisac povukao i dao uništiti svoje djelo, cenzura, zbog elementarnih nepogoda, istrošenost primjeraka zbog velikog interesa i čitanja. Stara i rijetka građa vrlo je raznovrsna pa se najčešće dijeli u 4 skupine: rukopisi, tiskane knjige, periodički tisak i ostala knjižnična građa. Zbirke stare i rijetke građe sadrže građu koja se zbog svoje starosti, rijetkosti, tržišne vrijednosti, teme, stanja i formata odvajaju od građe koja cirkulira i koja je dostupna na policama, te se brižno čuva u prostorima prilagođenima takvoj građi. Pri rukovanju građom iz takvih zbirki nije dopušteno koristiti kemijske olovke, konzumirati hranu i piće kako ne bi došli u kontakt s građom, niti unositi kapute, torbe u nekim slučajevima i mape i bilježnice sve u svrhu sprječavanja krađe. Zbirke stare i rijetke građe formiraju se u svakoj ustanovi različito, međutim sve one dijele slične parametre po kojima se određuje pripada li neka građa tim zbirkama. Pa se tako u te zbirke uključuju knjige po: starosti, rijetkosti, podrijetlu, tržišnoj vrijednosti, temi, stanju i formatu. Kako bi se zaštitile zbirke stare i rijetke građe presudno je da osoblje koje upravlja tim zbirkama bude dovoljno obrazovano i svjesno potencijala koji neka knjiga ima. Isto to osoblje ima zahtjevniju ulogu kada moraju objasniti korisnicima da korištenje zbirki stare i rijetke građe ima svoje protokole i procedure koje se moraju striktno poštivati kako bi se zaštitile zbirke. Korisnike možemo podijeliti u dvije grupe: unutarnji (osoblje, studenti, profesori itd.) i vanjski (šira javnost). Neki od najčešćih grupa korisnika su: akademsko osoblje, studenti, marketinško osoblje, povjesničari itd. Upiti korisnika mogu doći preko elektroničke pošte, telefona, pisma ili osobno. Ako je knjižnica aktivna na društvenim mrežama upiti mogu doći i preko njih. Na upite može biti odgovoreno nakon par minuta, ili može uključivati vezu između korisnika, zbirke i osoblja kroz godine. Tradicionalan način pristupa staroj i rijetkoj građi je korištenje sobe za čitanje ili sobe za istraživanje u kojoj osoblje nadzire korištenje materijala i osigurava da se poštuju sva pravila te pomažu korisnicima. Zbog očuvanja i sigurnosnih razloga idealno bi bilo da se fizičke zbirke čuvaju drugdje i da se donose korisnicima. Međutim neke sobe za čitanje sadrže zbirke, tamo gdje nema dovoljno prostora, a može postojati i više soba za čitanje. Zbirke stare i rijetke građe korisnicima mogu nuditi zbirke, usluge, stručnost ili poruke. Knjižničari moraju pronaći način na koji će predstaviti određenu građu ili zbirku kako

bi se korisnici povezali s njom, kao npr.: blaga, rekorde, obilježavanja važnih datuma, priče i ljudi te zanimljivosti. Promocija se može odvijati i kroz medije, preko društvenih mreža, fizičkih izložbi, ali i onih na mrežnim stranicama. Također je potrebno dobiti i povratne informacije od korisnika što je moguće pomoću anketa, upitnika, fokus grupe, ali i promatranja korisnika i njihovog ponašanja.

Ovim radom stječe se uvid u mrežne stranice knjižnica: Nacionalna i sveučilišna, Gradska knjižnica Šibenik, Znanstvena knjižnica Zadar, Nacionalna knjižnica Ujedinjenog kraljevstva, Kongresna knjižnica Sjedinjenih Američkih Država,, Njemačka nacionalna knjižnica, Nacionalna knjižnica Španjolske. Sve navedene knjižnice, osim Šibenske gradske knjižnice, nude digitalizirane zbirke na svojim mrežnim stranicama. Prikazuju najvrjedniju građu koju posjeduju i trude se digitalizirati što više sadržaja. One zbirke koje nisu digitalizirane imaju ograničen pristup i svaka knjižnica ima svoja pravila pristupa toj građi, a uglavnom se građi može pristupiti u redovito radno vrijeme knjižnice. Većina knjižnica ima mogućnost rezervacije građe i soba u kojima se ta građa može pregledavati uz stroge uvijete kako ne bi došlo do ugroze građe ili krađe. Dobar način predstavljanja stare i rijetke građe bile bi izložbe na mrežnim stranicama, a postoje na stranicama Nacionalne knjižnice u Zagrebu, Šibenske gradske knjižnice te Njemačke nacionalne knjižnice.

9. Literatura

1. Cullingford, Alison. 2011. *The Special Collections Handbook*. London: Facet Publishing.
2. Digitalne zbirke nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Pristupljeno: 10. kolovoza 2021. kolovoza <https://digitalna.nsk.hr/pb/>
3. DIKAZ – Digitalna knjižnica Zadar. Pristupljeno: 11. kolovoza 2021. <http://dikaz.zkzd.hr/>
4. Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“ Šibenik. Pristupljeno: 12. kolovoza 2021. <http://www.knjiznica-sibenik.hr/>
5. Jurić, Šime. Stara i rijetka građa. // Seminar Standardiziranje katalogne obrade stare i rijetke tiskane građe, Zagreb, 10-11. prosinca 1992. / uredila Tinka Katić. Zagreb : NSB, 1993.
6. Katić, Tinka. 2007. *Stara knjiga: bibliografska organizacija informacija*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
7. Kongresna knjižnica Sjedinjenih Američkih Država. Pristupljeno: 13. kolovoza 2021. <https://www.loc.gov/>
8. Kongresna knjižnica Sjedinjenih Američkih Država. Inkunabule – umjetnost i povijest tiska Zapadne Europe 1450.-1500. Pristupljeno: 13. kolovoza 2021. <https://www.loc.gov/ghe/cascade/index.html?appid=580edae150234258a49a3eeb58d9121c>
9. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Pristupljeno: 20. kolovoza 2021.. <https://www.nsk.hr/>
10. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Portal virtualne izložbe. Pristupljeno: 10. kolovoza 2021. <http://virtualna.nsk.hr/>
11. Nacionalna knjižnica Ujedinjenog Kraljevstva. Pristupljeno: 14. kolovoza 2021. <https://www.bl.uk/#>
12. Nacionalna knjižnica Španjolske. Pristupljeno: 16. kolovoza 2021. <http://www.bne.es/en/Inicio/>
13. Nacionalna knjižnica Španjolske. Digitalna Latinoamerička knjižnica. Pristupljeno: 16. kolovoza 2021. <http://www.bne.es/es/Catalogos/BibliotecaDigitalHispanica/Inicio/index.html>
14. Njemačka nacionalna knjižnica. Pristupljeno: 15. kolovoza 2021. https://www.dnb.de/EN/Home/home_node.html

15. Thomas, Lynne M. 2018. „Special Collections and Manuscripts.“ U *Encyclopedia of Library and Information Science, Fourth Edition*. CRC Press. 2018.
16. Zbirke rijetkosti Kongresne knjižnice. Pristupljeno: 13. kolovoza 2021.
<https://www.loc.gov/rr/rarebook/>
17. Znanstvena knjižnica Zadar. Pristupljeno: 11. kolovoza 2021. <http://www.zkzd.hr/>

University of Zadar

Department of Information sciences
University undergraduate study of Information sciences

Collection of old and rare material in European libraries -
content and conditions of use

Undergraduate thesis

Student:

Iva Perasović

Mentor:

Assoc. prof. dr. sc. Marijana Tomić

Zadar, 2021.

Summary

The paper presents collections of old and rare materials from Croatian and foreign libraries. Aim of this paper is to analyze, explain and present the promotion of old and rare material in Croatian and foreign libraries. Purpose of this paper is to find out how old and rare material is displayed on the websites of individual libraries. Methodology in this paper is the study of literature on the promotion of old and rare materials in libraries and analysis of the content of library websites and websites of collections of old and rare materials in selected libraries.

Keywords: old and rare material, Croatian libraries, European libraries